

MODANIN TARİHİ DÖKÜMANLARI*

Hülya TEZCAN*

ÖZET

Topkapı Sarayı Müzesi Padişah Elbiseleri bakımından zengin bir koleksiyona sahip olmasına rağmen saray kadın kıyafetleri bakımından daha az birikime sahiptir. Bununla beraber yapılan dikkatli gözlemlerle, eski kayıtlar ve saray arşivinden gelen belgelerle saraylı kadının giyim kuşamıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiler edinilebilmiştir. Bu dokümanlar daha çok Osmanlı kıyafetlerinin Batılılaşma sürecinde 18. yüzyıldan itibaren artmaya başlar. Saraylı kadınların günlük yaşamına, gardırobuna ve terzileriyle olan ilişkilerine ışık tutan en önemli kaynaklar 18. yüzyılın son çeyreğinden itibaren görülmeye başlayan terzi defterleridir. 19. yüzyılda ise bu dokümanlar çeşitlenir ve saraylı kadınların Avrupa'dan getirilen model sayfalarına göre giyindikleri izlenir. Terziler artık saray dışındadır ve beğenilen modeller, üzerlerine notlar yazılarak, numune kumaşlar tespit edilerek kendilerine gönderilir. Saraylı kadın bu siparişleri kalfaları veya saray ağaları vasıtasıyla terziye ulaştırırlar. Masraflar ve siparişler bir deftere yazılır, bir kopyası da terzide bulunur. İş bitiminde karşılıklı olarak hesaplar kapanır ve mühürlenir. Bu defterler vasıtasıyla 18.- 19.yüzyılda İstanbul'da faaliyet gösteren ve şehir elitine dikmiş diken terzi atölyelerinin de geçmişini öğrenmek mümkün olmaktadır. Bildiride saray kadının kıyafetlerine genel bir bakıştan sonra, 18.- 19. yüzyıla ait terzi defterlerin den örnekler gösterilerek, saraylı kadınların terzileriyle olan iş ilişkileri, kalfaların rolleri ve terzilerin saray karşısındaki tutumları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Moda, Doküman, Numune, Terzi Defteri, Batılılaşma.

HISTORICAL DOCUMENTS ILLUMINATING THE FASHIONS OF WOMEN IN THE OTTOMAN PALACE ABSTRACT

Topkapı Palace Museum has a rich collection of Sultan's clothes for women's clothes, although in terms of the palace has less knowledge. However, careful observations, old records and documents from the archives of the palace courtier more detailed information on women's clothing. These documents are in the process of Westernisation Ottoman dress more than 18th Century begins to increase. Victorian women's daily life, the most important sources shed light on the relationship with wardrobe and tailors. Appears from the last quarter of the 18th century, tailor-made books. 19th Century model of the pages of these documents were brought from Europe by women dressed courtier varied and monitored. Tailors are now outside the palace and admired models, writing notes on them, they sent the sample fabrics were determined. Victorian women to tailor these orders assistants or transmit through the palace landlords. Costs and orders are written in a note book, is a copy of the tailor. At the end of the business is closed and sealed the mutual accounts. These books through the 18th - 19th century, active in Istanbul and the city it is possible to learn the history of the elite sewing tailor-made workshops. After a general view on woman's clothes palace statement, 18th - 19th century examples from the books by showing courtier business relations with women tailors, journeymen tailors roles and attitudes towards the palace will be revealed.

Keywords: Fashion, document, samples, tailor account, Westernisation.

Osmanlılarda kadın, erkek ve çocuk kıyafetleri; şalvar, gömlek, iç ve dış kaftanından oluşurdu. Ölçüleri dışında kumaş ve kesimlerinde fark yoktu. Topkapı Sarayı Padişah Elbiseleri giyim koleksiyonu bizi bu konuda aydınlatacak önemli bir birikimdir. Koleksiyona terzilik ve moda açısından bakıldığında gerek saray arşivinde, gerek elbiseler üzerine iliştilmiş etiketlerde önemli ipuçlarına rastlanır. Bu dokümanlar 15.- 16. yüzyılda az olmasına karşın 18. yüzyılda kendini hissettiren Batılılaşma hareketleriyle beraber artar. Giysiler hakkında bilgi veren erken belgelere örnek olarak 16. yüzyıla ait kıyafet ve aksamını içeren tek sayfalık bir liste gösterilebilir (T SMA. D.10735). Bir başkası ise sultanın hizmetine yeni giren bir terzinin yaptığı işleri gösterir (T SMA. D.2950/4, 1670- 1672). Padişahların terzilerle iletişimi doğrudan değil, Enderun ağalarından padişahın özel hizmetine bakan ve saray sanatkarlarından sorumlu olan Hazine dar ağa aracılığı ile olmuştur. Haremde de erken dönemlerde kadınların saray terzileriyle olan ilişkilerini Harem'in yönetiminden sorumlu Hazine dar usta aracılığıyla sağlanmış olması muhtemeldir. 18. yüzyıl sonundan itibaren saraylı kadınların dışardaki terzilere kalfaları aracılığı ile sipariş verdikleri, terzi defterlerindeki kayıtlardan anlaşılır. Padişahlar kıyafetlerine çok önem verirlerdi. Özellikle halka göründükleri Cuma namazlarında veya elçi kabullerinde çok gösterişli giyindiği, maiyetinin ve hatta atının bile mücevherli koşum takımlarıyla donatıldığı bilinir. Sultanların, hanedan kadın ve çocuklarının kıyafetleri, saray terzileri tarafından saray atölyelerinde önceden hazırlanmış numunelere göre dikilirdi.

Bugün saray koleksiyonunda muhafaza edilen bazı numune kıyafet ve giysi parçalarından bahsetmek istiyoruz. Örneğin, diz üstü kalın çorabın üzerinde; "numune çıkışlı, güvez, sarı ve alaca (renklerde olsun)....dört çakşır (şalvar) kırmızı ve alaca dört çakşır ...simind ruzi ve alaca, yazısı okunan bir etiket vardır (TSM. 13/1229). Yeşil ipekten sarı kılaptanla desenli, içi beyaz tafta ile astarlı, tepesi on iki dilimli takkenin etiketinde; "ağzın(ı) bolca idiniz. Sultan Murat Hazretlerindir", yazısı okunur (TSM. 13/793). Parlak sarı taraklı atlastan dikilmiş içi pamukla kapitone edilmiş bir kışlık kaftan üzerinde; "...Rıdvan hocanın çıkardığı numuneye göre olandır." yazılı bir etiket vardır (TSM.13/245). Dikilen numune ceketin beğenilmediğini, yapılması gereken değişiklikleri anlatan aşağıdaki etiket, bu konuyu aydınlatması bakımından oldukça önemlidir. Ceket, krem renkli

* Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi G.S.F. Moda ve Tekstil Tasarımı Bölümü tarafından 08-10 Ekim 2012 tarihleri arasında düzenlenen "1. Uluslar arası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

* Doç. Dr., İstanbul Bilgi Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Moda Tasarımı Bölümü, hlytezc@hotmai.com.

atlastan, içi pamukla kapitone edilmiş, etrafı nohudi renk tafta ile pervazlıdır. Bedeni daha sonra iki yandan içeri alınarak daraltılmıştır. Üzerindeki etikette; "...bu dolama sultan Mahmud'un sırt dolaması (dır), kısıdur uzun eylen, çaprazı (ön açıklığı kapatan karşılıklı dikilmiş ilik-düğme bantları) dört takım eylen, nişanları vardır. Dolamanın yenini bol eylen, kolunu bol eylen, eteklice olsun.", kaydı okunur (TSM. 13/747). 18. yüzyılın son çeyreğine kadar hanedan kadınları ve çocuklarının giysilerinde de saray atölyelerinde numunelere göre dikildiğine işaret eden giysiler üzerine iliştirilmiş etiketler vardır. Bir padişah kızına ait krem rengi atlastan dikilmiş, tepesi on iki dilimli bir takkenin etiketindeki yazı ilgi çekicidir; "... Hümaşah sultan(ın), buna göre zenne nakış olacaktır", (TSM. 13/801). Sultan I. Ahmed'in (1603- 1617) kızına ait seraser (baştanbaşa gümüş üzerine altın yaldızlı kılaptanla dokunmuş kumaş) terpuş (yüksek baş giyimi) etiketinde; "... Hanzade Sultan Hazretlerinin, işte bu arakçine göre dikilsin, dibası güzel olsun", yazısı okunur (TSM. 13/792). Hanzade Sultan 1623 yılında Bayram Ağa ile evlenmiş, 1650 yılında ölmüştür. Hanzade Sultan'ın çocukluk kaftanı, kutnu kumaştan, sarı, mavi, krem, siyah renklerle yollu desenlidir. İçi pamukla kapitoneli, kalın, kışlık bir giysidir. Padişah bu kaftanı çocuk için koyu bulmuş ve terziye çıkarmıştır. Kızgınlığı giysisinin göğsü üzerine iliştirilmiş etikete yansımıştır; "... niçin kaftanları çirkin dikersiz, bunu nasıl insan giyer, bu kara çakışlıları kim giyer, al kumaş yok mudur, ak atlas yok mudur?" (TSM. 13/275). Elbette ki hanedanın saray atölyelerinde dikilen elbiseleriyle ilgili doküman bu kadarla sınırlı değildir. Biz daha çok 18. yüzyıldan itibaren görülmeye başlayan ve yeni bir ruhla saraylı kadınların dışarıya açıldıkları dönemden bahsetmek istiyoruz.

Batı etkilerinin arttığı bu dönem Osmanlı tarihine zevk ve eğlencenin doruk noktasına ulaştığı Lâle Devri olarak geçmiştir. 18.- 19. yüzyıl Osmanlı saray kadın modasına ışık tutan görsel kaynak olarak; minyatürler, gravürler, tuval resimleri, fotoğraflar sayılabilir. Aynı dönemdeki yazılı malzeme ise terzi ve tüccar terzi defterleri, kumaş numune defterleri, model sayfaları ve terzilere verilen talimatlarla üzerine iliştirilen numune kumaşlardır. Lâle Devrinin ünlü saray sanatçısı Levnî, kadınları kıyafetleri içinde, eğlenirken, dans ederken en şuh halleriyle ayrıntılı olarak resmetmiştir. Sokak kıyafetlerinde kadınları üzerlerine giydikleri ferace ve ince, şeffaf yaşmaklarıyla gösterir (Levnî TSMK H. 2164 yp. (7a, 7b). /Bkz.: Bkz. Gül İrepeoğlu, Levnî, Nakış, Şiir, Renk, İstanbul 1999, s. 180-181.) Aynı yıllarda İstanbul'da görevli bulunan İngiltere elçisinin eşi Lady Montagu, Osmanlı kadın yaşamını ve giysilerini merak etmiş, onları çok beğenmiştir. Tespitlerini ablası Lady Mar'a yazdığı mektuplarda anlatmıştır (Refik, 1933). Bu çok beğendiği kıyafetlerden kendisine de diktirmekle kalmamış bir de portresini yaptırmıştır.¹ Onun mektupları ve portresi Avrupada Osmanlı kadın modasının tanınmasında ve yayılmasında en önemli faktörlerden biri olmuştur. Avrupada elit ailelerin kadınları Doğulu kadın kıyafetleri giyerek resim yaptırılmaları moda olmuş ve bu durumdan en fazla yararlananlar Oryantalist adıyla tanımlanan ressamıdır. 18.yüzyılın ikinci yarısından sonra doğan şehzadelerin sancağa gönderilmeyip, sarayda kafes hayatına alınmalarıyla önemleri azalmış, buna karşın padişah kızlarının önemi artmış, daha çok zenginleşmişler, ekonomik özgürlüklerini kazanınca daha serbest bir hayat yaşar olmuşlardır. Önceleri evlenerek kocalarının evlerine gelin giden sultan hanımlar, artık kendi yaptırdıkları saraylara gider olmuşlardır. Değişen âdetin ilk öncülleri III. Mustafa'nın (1757- 1774) kızları Beyhan (1766- 1824) ve Hatice (1768- 1822) sultanlardır. Beyhan sultan önce Eyüp Defterdar iskelesi civarındaki konağına sonra Çırağan ve Bebek'te Akıntı burnu sarayına taşınmıştır. Kendisi oldukça varlıklı bir kadın olmakla beraber çok da müsriftir. Dikişleri artık saray dışındaki terzilere sipariş edilmektedir. Siparişler sultan hanımların kalfaları aracılığı ile yapılır ve deftere kaydedilir. Konumuza ışık tutan belgeler de işte bu defterlerde (genel bilgi için Bkz.: Tezcan 2006; 613- 631). Terzilerin siparişleri kaydettikleri defterler, iş tesliminden sonra terzi mühürleyle mühürlenerek kapatılır. Bu kayıtlardan kumaş cinsleri, modeller, terzilik malzemeleri, aksesuarlar hakkında önemli bilgiler edinildiği gibi, harem yapıları, sultan hanımların kocaları için yaptığı siparişler, bayramlıklar, (İpek, 2009; 64-79) köşklerinin tefrişi ve mefruşatı hakkında da bilgi edinilir.

Defterlerden başka, terzilere bir kâğıt üzerine numune kumaşlar iğnelenerek ve notlar yazılarak gönderilen siparişler de vardır. 1796- 1830 arasında tarih taşıyan böyle yirmi iki adet belge Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. En erkeni 11 Ocak 1796 tarihli olan belge III. Selim'in (1789- 1808) validesi Mihrişah'a aittir. Kumaş numunelerinin çoğu sarı, al, gül rengi, tarçın rengindedir. Yanındaki kâğıtta; elvan pullu, çiçekli ve sırma şerit tel işlemeli ve kılaptan oyaltı olacaktır, notu yazılıdır (Ağca ve Palamut, 2012, 205)². Aynı özellikte işlemeli numune kumaş iliştirilmiş iki sayfadan biri 1796 tarihli (TSMA. 3751/10), diğeri 1830 tarihli (TSMA. E.3751/11) (Delibaş, 2008; 266- 276). Numune kumaş tespit edilmiş sayfalardan biri Behice Sultan'a aittir (TSMA. E. 3751/20). Kumaşlar gri, siyah ve kırmızı ipek atlastır. Numunelerin içine konulduğu zarfın üzerinde; "Behice Sultan hazretlerinin kumaşları", kumaşın iliştirildiği kâğıtta; "bu renk ipek atlastan bir alafrağa bir elbise dikilecek, diğeri alafrağa elbise beyaz atlastan dikilecek", şeklinde terziye hitaben yazılmış notlar bulunur. III. Mustafa'nın diğeri Hatice Sultan'ın terzilerle iletişimini daha önce rastlanmamış şekilde bir yabancı sanatçı sağlar. Fransız sanatçı Antoine- Ignace Melling (1763- 1831), Hatice Sultan'ın bir çeşit moda danışmanlığını yapmış ve İstanbul'da bulunduğu 1784- 1802 yılları arasında 18 yıl Hatice sultanın korumasında kalmıştır. Önce Defterdar burnunda inşa edilen köşkün mimarisinden sonra dekoratörlüğünü yapar. Köşkün tefrişinden başka sultan hanımın giysilerine model çizmek ve dikişlerini takip etmekle de görevlidir. Hatice Sultan, Melling kalfa diye hitap ettiği sanatçıyla küçük pusulalar aracılığı ile haberleşmiştir. Melling kalfa Türkçe öğrenmiş, Hatice Sultan'a da Lâtin alfabesiyle Fransızca yazmayı ve konuşmayı öğretmiştir. Türkçe ve Fransızca yazılmış bu belgeler, Melling'in İstanbul'da kaldığı sürede yaptığı İstanbul'un panoramik resimleri, Fransada açılan bir sergide gösterilmiştir.³ Bu küçük serginin bir de kataloğu hazırlanmış ve Türkçe'ye çevrilmiştir (Perot vd., 2001). Aşağıda bu yazışmalardan konuyla ilgili bulduğumuz bir mektubu aktarıyoruz;

"Melling Kalfa, bu resim bu mavi atlas üstüne sarı beyaz rengâmez pul ile ve tirtir ile işletesin. Bir parça örnek işletesin pulların çeşidini sen koyasın. Heman örnek çabuk getiresin. Başka yere verip işletirim ama örneği sen güzel yaparsın, onun için sana irsal eyledim. İstanbul resmi irsaldır, bu solmadı. Bu entari resim kenarına alafirangaya bir resim su yapasın. Bu esvabi beğenirsen alasın getirmeyesin. 20 kuruş sana irsaldır" (Perot vd., 2001).

1.Lady Montagu'nun Osmanlı kadın kıyafetleri içindeki portresi için (Tezcan, 1988: 44-52, 46).

2. Sergi Topkapı Sarayı Müzesi, Has Ahırlar sergi salonunda açılmıştır.

3. Sergi; Paris, Musée Carnavalet, 19 Mayıs - 19 Temmuz 1991 tarihleri arasında açık kalmıştır.

Modanın izlerini sürebildiğimiz terzi defterlerinden kıyafetlerde önce gelenekselden Batılılaşmaya geçişte bir geçiş döneminin yaşandığı anlaşılıyor. Şalvar, entari, kaftandan oluşan geleneksel tarzın aynı kaldığı, ancak kıyafeti zenginleştiren harçlarda abartının başladığı görülüyor. Geçiş dönemine ait defterlerden birinde; ev içi giyiminde entari yerine libade denilen kısa ceketlerin de kullanıldığı, dış giyimde geleneksel dolama ve feracenin yanısıra kavuşdurma/koşdurmanın da kullanıldığı tespit edilir. Batılılaşmanın kadın kıyafetine henüz aksesuar aşamasında yansıdığını gösteren bu defterdeki kayıtlardan geleneksel sırma bükmelelerin bazen Avrupa'dan ithal edilen nevezuhur (yeni ortaya çıkan) harçlarla, bazen hüseyini denilen yerli üretim şeritlerle zenginleştiği anlaşılır (Tezcan, 2006; 619 (yp.3a)).⁴

18. yüzyılın son çeyreğinde belgelenen kadın modasındaki bu hareketlilik 19. yüzyılın ilk çeyreğinde de devam eder. Özellikle kadınların giyim-kuşam konusundaki aşırılıkları ve Batıya özentileri giderek artmaktadır. Başlarına renkli, çiçekli yemenileri silindirik şekilde bükerek bir kalıp etrafına sardıkları yüksek baş giyimleri (Mahir, 2000; 64- 76), dışarı çıkarken üzerini örttüklerinde kocaman, garip bir görüntü kazanınca sarayı çok kızdırmıştır. Bu durum, padişahın kadınların böyle "köçek başla" dedirtecek kadar sokağa çıkmalarını yasaklayan emirler çıkarmasına neden olmuştur. Batılılaşma sürecinde kadın feracelerinin yakaları da sarayın uzun süreli uğraştığı konulardan biridir. 18.yüzyıl başlarına kadar yakasız olan feracelere bu dönemde bir karış uzunluğunda bahriye yaka olarak bilinen yakalar eklenmiştir. Zaman içinde bu yakaların boyları giderek uzamış, önce bele kadar, sonra etek ucuna kadar inmiştir. Yakaların bu kadar uzaması, feracelerin pembe, mavi, yeşil, mor gibi parlak ve göz alıcı ipeklilerden dikilmesi, başı örten yaşmağın şeffaf ince kumaştan dikilmesi, kısaca kadınların, erkeklerin başını döndürecek kadar cazip hale gelmesi sarayı kızdırmıştır. Bu konuyla ilgili olarak ilki 1725'te olmak üzere 1791, 1811, 1812, 1818'de peş peşe gelen ve dozu gittikçe artan emirlerle, uzun yakalı ferace giymek ve ince yaşmak takmak yasaklanmıştır. Ancak saray kadınlarının buna aldırış etmediği Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) üçüncü kadını Mahinev'in terzi defterinden anlaşılmaktadır. Mahinev, defterdeki 18 Mart 1855 tarihli kayıta; terziden, feracesinin yakasının yeniden kumaş alınarak büyütülmesini ister (Tezcan,1987; 166, 184, 168) (yp 3a).⁵

Erkek kıyafetlerindeki Batılılaşma, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla (1826) başlar. Padişahlar yeni kurulan ordunun komutanları olarak pantolon ve ceketten oluşan iki parçalı üniformalar giymiştir. Fes de 1828'den sonra giyilmeye başlamıştır. Erkek giyimindeki geçiş süresi daha kısadır, ağı bol, paçaları daralmış, beli kemerli ve ön açıklığı ilik – düğme ile kapanan şalvar – pantolon arası giyim geçiş döneminin en iyi temsilcisidir. Askeri kıyafetlerdeki Batılılaşma giderek sivil halk kesiminin erkekleri arasında yaygınlaşmıştır. Uzun ceketler de önce Batıdan geldiği şekilde, boyna oturacak kadar sıkı sıkıya bedene oturan redingotlardır. Daha sonra yakaları biraz daha oyularak içinden gömleğin görünmesine imkân verecek şekilde İstanbul'da denilen kesimde Osmanlı tarzına uyarlanmıştır. Pantolon, ceket ve fes ile tamamlanan kıyafetler Cumhuriyet dönemine kadar kullanılmıştır. II. Abdülhamid (1876 – 1909) dönemi padişah ve devlet görevlilerinin kıyafetleri ve devrin modası konusunda bir araştırma tarafımızdan yayınlanmıştır (Tezcan, 2008). Kadın modasının tam Batılı tarz kazanması 19.yüzyılın son çeyreğine rastlar. Saraylı kadınlar kıyafetlerini Batıdan gelen kumaş ve harçlarla hazırlatmaya özen göstermişler, çeyizlerini Avrupa'ya ismarlayarak saray hazinesinden büyük miktarda paranın çıkmasına sebep olmuşlardır. Hanedan kadınlarının yaşlıları geleneksel tarzı korurken genç hanım sultanlar 1875'lerden sonra tamamen Batılı tarzı uygulamışlardır. Üstü kısa, bedene oturmuş, içleri balenle dikleştirilmiş, nervür, dantel ve kurdelelerle süslü ceketler, alta giyilen uzun eteklerle tamamlanmıştır. Saray Arşivi'nde muhafaza edilen Paris'ten getirilmiş yedi model sayfası onların Batılı giyim tarzını belgeler (Tezcan, 1999- 98; 82- 87).⁶ Modellerin üzerine dikilecek kumaşın numunesi ile terziye verilen talimat model sayfası üzerine iliştilmiştir. Bu talimatlardan biri aşağıdadır. "İşbu sarı parçanın renginde olarak güzel sarı atlas ile bu figurenin kutû'su ve kıyafetinde bir kat elbise dikilecek. Nizamı dahi kendisinden olacak. Numune entari iki eteklidir. Bunun arka eteği olsun da öne etek istemez. Yani yalnız arka etekli önu kısa olsun nizamı harici çirkin olmayub güzel olsun" (Tezcan, 1998- 99; 83).⁷ Bütün bu tarihi dokümanların ışığında padişahın ve saray kadınlarının kıyafetlerinin batılılaşma süreci belgelenebilmiştir. Batılılaşma hareketi daha sonra halk kıyafetlerine de yansımıştır.

KAYNAKÇA:

- A. Refik, Lady Montagu, Şark Mektupları, İstanbul,1933.
 Ağca, S., Palamut Ş. (2012). Mihrişah Valide Sultan'ın Elbise ve Kürk Kapları İşlemeleri, Harem, Padişahın Evi, Sergi Kataloğu, İstanbul (K.95, TSMA. D.3751/1 – 22), s. 205.
 Delibaş, S. (2008). "Behice Sultan and the Tailors of the Palace", Tulpen Kaftane und Levni/Tulips Kaftans and Levni, Frankfurt Museum of Applied Arts exhibition Catalogue 14.10.2008 – 11.1.2009, Frankfurt, s.266 – 276, s.270 – 271.
 İpek, S. (2009- Temmuz). "Harem'in Bayramlık Elbiseleri: Dikişçi Matmazel Kokona'nın Defteri", Türk Kültüründe Terzilik, Editörler: Emine Gürsoy Naskali – Hilâl Oytun Altun, ACTA TURCICA, Yıl 1 – Sayı 2/2, s.64 – 79.
 Mahir B. (2000). "Eighteenth Century Ottoman Women's Fashion in the Miniatures of Abdullah Buhari", P Dergisi (Fashion at the Ottoman Court 3) s. 64-76.
 J. Perot, F. Hitzel, R. Anhegger, Hatice Sultan ile Melling Kalfa Mektuplar, İstanbul, 2001.
 Tezcan, H. (2006). "Arslan Terzi Atölyesi ve Saraya Yapılan İşlerin Defteri", Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul, s.613 – 631- 618- 619 (yp.2a- yp.3a).
 Tezcan, H. (1988/ 7). "Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Yüzylında Kadın Kıyafetlerinde Batılılaşma", Sanat Dünyamız, S. 37, İstanbul, s. 44-52, s. 46.
 Tezcan, H. (1987). "Topkapı Sarayı Arşivinde Bulunan Bir Terzi Defteri", TSM Yıllık – 2 İstanbul, s.166 – 184, s. 168, yp 3a.
 H. Tezcan, Sarayın Terzisi: M. Palma- D. Lena- P. Parma, İstanbul, 2008.

4. TSMK H.2366, 1789 – 1796 yıllarını kapsayan defterin yer aldığı yayın.

5. TSMA. D.6914, 1854 – 1871 arasındaki siparişleri kapsayan defterin yer aldığı yayın.

6. 7. TSMA. 10739/ 1-7 yer aldığı yayın.

TSMA 10739/ 6 yer aldığı yayın.

FOLK CULTURE INSPIRATION IN CZECH FASHION OF THE 20th CENTURY*

Alena KRÍŽOVÁ*

ABSTRACT

Interest in folk culture and costumes emerged in central Europe in the romanticism period, clothes of country people became a hallmark of patriotism and identification with one's country folk. In the 20th century, during the First and Second World War folk culture and its forms such as ornament and embroidery became manifestations of the specific nature of Czech and Slovak nations, as well as a shield against foreign interference and a declaration of patriotism in the time of danger. The communist coup in 1948 brought about the closing of the state borders and the separation of the country from the western world. Folk Art Production Centre continued the tradition where it was still alive and restored it where it had been interrupted, involved domestic materials and manual techniques and preserved specific regional manufacture. Young artists and students create a distinct stylization that employed materials, techniques and decoration from the folk environment, and assemble them into a whole that complied with the modern lifestyle.

Keywords: Folk Culture, Folk Costume, Czech Fashion.

20. YÜZYIL ÇEK MODASINDA HALK KÜLTÜRÜNDEN ESİNTİLER

ÖZET

Romantik Çağ Orta Avrupa'sında ortaya çıkan halk kültürü ve kostümlerine olan ilgi, yöresel halk kıyafetini vatanseverliğin bir işareti ve yöre halkının kimliği haline getirdi. Halk kültürüne ait süsleme, işleme gibi formlar, 20. yüzyılda I. ve II. Dünya savaşları sırasında, Çek ve Slovak uluslarının doğal manifestosuna dönüştü. Bunlar düşmana karşı bir kalkan olmasının yanı sıra tehlike anında vatanseverliğin bir bildirgesi oldu. 1948'de gerçekleşen komünist darbe, devlet sınırlarının kapatılmasını ve ülkenin Batı dünyasından ayrılmasını getirdi. Halk sanatı üretim merkezi, geleneği yaşamış olduğu yerlerde koruma altına aldı, restore etti. Yerel malzemeler ve el işi teknikleri kullandı ve özel bölgesel üretimin korunması devam etti. Genç sanatçılar ve öğrenciler, halk kültürünün dekorasyon teknik ve malzemelerini ayırd edici bir stilizasyonla tasarlayarak, onları modern yaşam tarzıyla uyumlu bir bütün haline getirdiler.

Anahtar Sözcükler: Halk Kültürü, Halk Giysisi ve Çek Modası

Interest in folk culture and costumes emerged in central Europe in the romanticism period. To the upper social strata, anything related to country life appeared exotic and clothes in particular. Austrian burgher women would wear various "foreign" costumes as ball gowns, appraising their originality and attractiveness, including Slav folk costumes that combined elements from the clothing of several ethnic groups. Some gowns only employed characteristic decorative features of folk costumes. When the constituting of European nations culminated, in the 1840s, clothes of country people became a hallmark of patriotism and identification with one's country folk, considered to be the guardians of national traditions. The awareness of differences in folk costumes and the need for the capturing of their variety led to the creation of series of prints that were subsequently assembled into albums. These served for the identification of various types of regional costumes, as well as templates for the making of new ones. Endeavours at equal status of all nations within the Austrian monarchy reached their peak in 1848. The Slav Assembly held in Prague in spring 1848 saw Yugoslav and Polish delegations dressed in folk costumes. This event gave rise to efforts at the creation of a Czech national folk costume that would replace burgher clothes (that obviously had international character). Its wearers would thus differ from the ruling German classes and would publicly demonstrate their Czechness. The first written record of these efforts is a brochure penned by an anonymous author, written in German but calling for the creation of a folk costume that would be based on the clothes of country people (Aufruf an die böhmische Nation zur Bildung einer zweckmässigen Nationaltracht, 1848). These activities also involved women who saw them as part of the emancipation struggle and political engagement, alongside their fathers, brothers and husbands. The Národní noviny newspaper published an appeal by Josipa Kubínová, a Croat married to a Czech, for whom Croatian women wearing blue coats called kaftans and red hats were exemplary in this respect. Kubínová recommended white, red and blue as suitable colours for Slavs (Provolání k mým slovanským sestřám! 1848).

Another group engaged in these activities was a circle of women known as Sestry slovanské (Slav Sisters) led by Johanna Fričová from a prominent Prague burgher family. The association closely collaborated with artists from the Slovanská lípa

* This study was presented as a paper at the "1st International Fashion and Textile Design Symposium" organized between the 8th and 10th October 2012 by the Department of Fashion and Textile Design, Faculty of Fine Arts, Akdeniz University.

* Doc. PhDr., Masaryk University, Faculty of Fine Arts, Institut of European Ethnology, Brno, Czech Republic, krizova@phil.muni.cz.